

На темпи демократичних перетворень впливають і зовнішні об'єктивні чинники, до яких можна віднести геополітичне становище країни, процеси глобалізації у світі, дії розвинутих країн світу в певних міжнародних і внутрішніх ситуаціях, підтримка міжнародним співтовариством окремих політичних сил країни, що декларують вірність демократичним ідеалам.

Історичний досвід доводить, що демократизація повинна стати результатом розвитку суспільства, до неї громадяни повинні дотягнутися. Демократичним принципам, свободам, цінностям повинні відповідати політична культура, національний характер, ментальність, психологія суспільства, які складаються впродовж тривалого часу. Нав'язування демократії силою, як свідчать події в Афганістані, Іраку, викликають спротив, ведуть до несприйняття демократії.

Ю.В.Панченко
(Сумський державний університет)

Економічні засади демократичного суспільства

Сучасна демократія є результатом раціонального і критичного освоєння історичної спадщини всіх епох розвитку, що зробило можливим збереження найбільш важливих принципів і цінностей демократії, серед них принцип більшості, принцип свободи, принцип рівності.

Залежно від характеру рівності демократія поділяється на політичну, економічну і соціальну. Якщо політична демократія обмежується політичною і юридичною рівністю, а соціальна – рівністю суспільного положення і доступністю всіх видів діяльності для індивідуума, то економічна – припускає рівність можливостей в економічній сфері, у виробничих процесах. У демократичному суспільстві повинна існувати рівність як політична, юридична, соціальна так і економічна, яка закріплює досягнуту суспільством рівність в політичній і соціальній сфері.

Визначальним механізмом функціонування економічної рівності можливостей є ринкова економіка. Демократична держава

за своєю суттю зобов'язана гарантувати наявність ринкових відносин, які припускають не тільки рівність різних форм власності (приватної, акціонерної, державної і т.інш.), але і конкуренцію в різних її проявах.

Ринкова економіка сприяє свободі особи за допомогою своїх основних елементів – попит, пропозиція, ціни, вільна конкуренція. Ринкові відносини поширюють економічну владу серед широкого кола власників, формують відносини суперництва, конкуренції. Особистий, приватний інтерес індивідуума гарантує зацікавленість інших економічних суб'єктів в ефективній господарсько-виробничій діяльності, підвищуючи добробут громадян, збільшуючи відсоток спроможних верств населення, формує середній клас.

Проте, в самому механізмі вільного ринку закладені суперечності. Соціальний ефект ринку неоднозначний: відбувається не тільки збагачення в цілому суспільства, але і його швидке розшарування, при якому з'являється значна кількість незабезпечених людей. Кожна криза ринкової економіки, що супроводжується інфляцією, безробіттям, погіршує економічний стан значних мас населення.

Наступною суперечністю ринкової економіки є поступова зміна конкуренції на монополізм (зростання концентрації виробництва неминуче веде до монополізму). В даному випадку держава, в цілях захисту конкуренції і реалізації принципів соціальної демократії, може втручатися в економіку за допомогою регулювання й планування. Це необхідно, щоб забезпечити рівність у доступності всіх видів діяльності своїм громадянам, а також політичну і юридичну рівність.

Суперечливий характер ринкової економіки сприяє тому, що вона може бути сумісна зі всіма політичними режимами, а не тільки з демократичним. Історичний досвід демонструє наявність недемократичного устрою держави при наявності ринковою економіки. Наприклад, фашистський режим Гітлера в Німеччині, диктаторський режим Франко в Іспанії, авторитарний режим у Чилі при Піночеті.

Також як і ринкова економіка при всіх політичних режимах існує і тіньова економіка, у тому числі і в демократичному суспільстві. Тіньова економіка як економічна категорія це специфічні економічні відносини, пов'язані з виробничою діяльністю, а також будь-якої діяльності по обміну, розподілу, що використовує товари та послуги приховані від державних органів контролю з метою отримання доходу й особистого збагачення. Оскільки тіньова економіка є органічною складовою будь-якого суспільства, то виняткова роль в тому, який вектор переважає в діяльності суб'єктів ринкової економіки, належить економічній політиці держави й рівню розвитку нормативно-правової бази, що регулює відносини суб'єктів різних форм власності. Зрештою визначальним стає ступінь розвитку демократії у суспільстві: політичної, соціальної і економічної.

Найвпливовішими напрямками в розвитку демократичного суспільства є наступні особливості вільної економіки. Це вільний ринок, який сприяє економічному зростанню, підвищенню рівня добробуту, що, у свою чергу, забезпечує стабільність соціальних інститутів у суспільстві. Вільна конкуренція, яка привчає людей до самостійного вибору пріоритетів і відповідальності за свій вибір, вчинки. Вільний ринок, з його рівноправністю в укладанні договорів і контрактів між партнерами, формує ідею рівноправності всіх учасників процесу економічної операції. Оскільки ринок за своєю природою сприяє розшаруванню суспільства, то виникає потреба компенсувати це нерівноправ'я політичними методами за допомогою політичних вимог із позицій соціальної справедливості.

Таким чином, за відсутності вільного ринку демократія, із її апеляцією до свободи особи, порозуміння та толерантності стає неможливою. Ринок сприяє комунікації, а демократія узгоджує різноманітні інтереси та сприяє досягненню згоди щодо шляхів і ступеня задоволення цих інтересів із позицій соціальної справедливості.